

УДК 726.7:727.4

канд. арх. Жовква О.І.,
Департамент містобудування та архітектури Київської МДА

ЗНАЧЕННЯ ІКОНОСТАСУ У ПРАВОСЛАВНИХ КУЛЬТОВИХ СПОРУДАХ

Розглядається питання конструктивної організації іконостасів у православних храмах, аналізується сакральне значення композиційного вирішення рядів іконостасу у контексті православних канонів, а також здійснюється аналіз змістового навантаження іконописного заповнення іконостасів з урахуванням досвіду роботи над проектом іконостасу для Троїцької церкви Свято-Троїцького Іонинського монастиря у м.Києві.

Ключові слова: іконостас, ікона.

Іконостас у храмі – це, напевно, один із найвеличніших його елементів, оскільки саме він відділяє сакральну зону – вівтар від молитовної зони – основного залу храму. У даній статті хотілося б торкнутися питання конструктивної організації іконостасу, а також змістового навантаження окремих його частин та елементів заповнення – ікон у контексті православних канонів.

Так, слово «Іконостас» у буквальному перекладі з грецької означає «місце, де стоять ікони».

Класичний православний іконостас походить від невеликої вівтарної перегородки, яка виникла у культовій архітектурі Візантії.

З конструктивної точки зору традиційним для православного храму є тябловий іконостас, який являє собою стійково-балкову систему з горизонтальними балками – тяблами, кінці яких вмонтовані у стіни храму. Ікони монтують у пази тябл. Висота іконостасів не регламентується, однак рекомендується не робити їх суцільним, а залишати невеликий простір над ними з метою влаштування кращої акустики.

В іконостасі повинно бути, як правило, троє дверей, що відкриваються всередину вівтаря, а саме: дві бічних (північні і південні) одностворчасті двері орієнтовною шириною 0,9 м. і висотою 2,1 м. і одні двустворчасті центральні двері – Царські ворота орієнтовною шириною 1,0-1,4 м. і висотою 2,5 м. У бічних нефх храмів допускається влаштування, окрім Царських воріт, лише одних бічних дверей (північних) [2].

Через Царські врата не дозволяється проходити нікому, окрім священнослужителів. Врата ще називають Святими, тому що ведуть вони до Свята Святих – вівтаря.

Царські ворота, як правило, оздоблюють іконами із зображенням Благовіщення Пресвятої Богородиці і чотирьох Євангелістів – апостолів, які написали Євангеліє: Матфія, Марка, Луки та Іоанна. Ікона Благовіщення, зображена на Царських воротах, символізує початок спасіння віруючих, адже початок спасіння закладений саме в події Благовіщення. Святих євангелістів зображують на Царських воротах, оскільки саме вони принесли блага звістку.

На бічних (північних і південних воротах) зображують архистратига Михаїла та архистратига Гавриїла, або архідияконів Стефана і Філіппа, тому що через дані ворота ходять диякони, що втілюють янгольське служіння.

З правої сторони Царських воріт ставляться ікони Спасителя, а за нею храмова, тобто ікона того святого, на честь якого зведено храм. З лівої сторони знаходиться ікона Божої Матері. Ці три ікони зазвичай називаються місцевими. Інші ікони у місцевому ряду можуть бути будь-якими. Це визначається бажанням творців іконостасу. Як правило, це шановані у даній місцевості (територій на якій зведено храм) ікони. У зв'язку з цим даний ряд називають місцевим. У місцевий чин іконостасу включають образи особливо шанованих святих, і іноді ікони, які прославились чудотворними.

Над Царськими воротами знаходиться ікона Тайної вечері. На самому верхів'ї іконостасу знаходиться розп'яття.

Під час літургії після великого ходу, який знаменує ходу Хреста на хресний подвиг, закриття Царських воріт знаменує покладення Хреста у гроб, завіса, що закривається при цьому, символізує камінь, що закryw гроб. Під час співу Символу віри завіса відкривається, означаючи камінь, який янгол відкинув від гробу Господнього, а також те, що віра відкриває шлях до спасіння [1].

Над місцевим рядом розміщують або «святковий», або «деісусний» ряди.

Деісусний чин – головний ряд іконостаса, з якого почалось його формування. Слово «деісус» у перекладі з грецької означає «моління». У центрі деісуса завжди знаходиться ікона Христа. Найчастіше це «Спас в силах» або «Спас на престолі», у випадку поясного зображення – Христос Пантократор (Вседержитель). Рідко зустрічаються оплічні зображення Христа.

З лівої сторони від центральної ікони знаходиться зображення Богоматері, Архангела Михаїла, апостола Петра, з правої сторони – Іоанна Предтечі, архангела Гавриїла, апостола Павла. За ними йдуть ікони апостолів або особливо шанованих святих. Спаситель зображується в Деісусі як суддя на

Страшному суді. Богородиця, небесні сили і святі змальовані такими, що звертаються до нього з молитвою про прощення і спасіння християн.

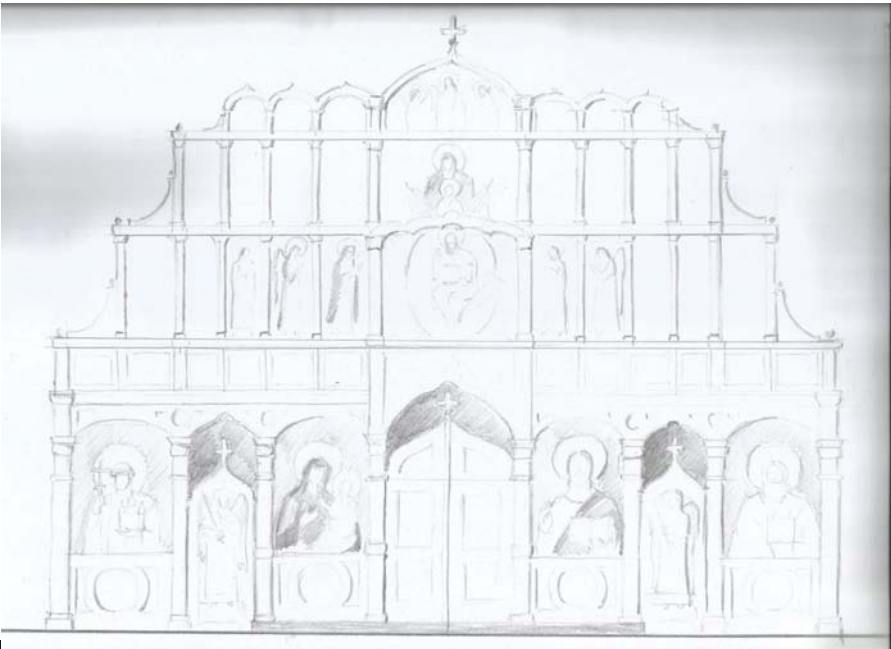
Третій ряд – святковий. У ньому знаходяться ікони основних подій Євангельської історії. Зліва направо розташовані ікони, присвячені Різду Пресвятої Богородиці, Введенню Марії у храм, Благовіщенню, Різду Христовому, Стрітенню, Богоявленню, Преображенню, Входу у Єрусалим, Розп'яттю, Воскресінню, Вознесенню, Зішестю Святого духа, Успіну Богородиці. Число святкових ікон може бути різним [5]. У більш розширеному варіанті можуть включатися ікони страстей Христових, Тайної вечері (іноді навіть Євхаристія, як над Царськими воротами) і ікони, пов'язані із Воскресінням – «Жінки мирносиці у гроба», «Увірування Фоми». У випадку, якщо у храмі кілька нефів (приділів), у бічних іконостасах святковий ряд може змінюватись і скорочуватись.

Четвертий ряд – пророчий. У ньому розміщені ікони старозавітних пророків зі свитками у руках, на яких написані цитати їх пророцтв. В центрі ряду зазвичай ікона Божої Матері «Знамення», або Богоматері із дитиною на престолі (в залежності від того, поясні чи зростові зображення пророків). Кількість зображених пророків може змінюватись в залежності від розмірів ряду.

П'ятий ряд – праотцівський, із образами праотців Христа, в тому числі перших людей – Адама, Єви, Авеля. У центрі ряду - головна подія дохристиянської історії. Тут розмістили образ «Отечество» («Трійця Старозавітна» - троє юнаків – янголів, що з'явилися Аврааму і Сарі, тлумачаться як прообраз Святої Трійці (Бога Отця, Сина і Святого Духа)), який показує всі три іпостасі: Отця, Сина і Святого духа, через наявні в Християнстві символи. Однак існують серйозні заперечення стосовно можливості використання даних іконографій у православному іконописанні. Так їх використання було заборонене Великим Московським собором 1666-1667 рр. Заперечення базуються на неможливості зображення Бога Отця, який «неизреченен, неведом, невидим, непостижим». У деяких сучасних іконостасах образ «Отечество» замінили іконою Трійці Андрія Рубльова. У своїй іконі він досяг прориву до геніальної простоти, за якою відчувається бездонна глибина, і саме глибина, а не складність. Н.О. Дьоміна у своїй роботі, присвяченій дослідженню даної ікони зазначила: «В «Троице» как бы сокрыт величайший творческий потенциал, вызывающий у людей, смотрящих на нее, ответный творческий процесс. В этом заключается непреходящая ценность произведения Рублева... для людей всех времен и национальностей».

Іконостас вінчається розп'яттям.

В сучасних умовах високий п'ятиярусний іконостас втратив свою актуальність. Більш розповсюдженою виявилась вітварна перегородка. На це, певним чином, вплинула традиція католицизму та протестантизму, а також повернення до візантійських традицій. Так іконостаси в сучасних грецьких церквах слідує візантійській і місцевій поствізантійській традиції. Вони мають форму дерев'яної або кам'яної невисокої перегородки у 1-2 яруси ікон.

У радянські часи пожвавлення в житті Церкви почалось після Великої вітчизняної війни. З набуттям Україною незалежності розпочався процес відродження втрачених та будівництво нових сакральних споруд. Спостерігається відновлення, ремонт і опорядження деяких повернутих общинам храмів. Почали працювати закриті колись іконописні школи. Автором за участю консультантів ДНТЦ «Конрест» було розроблено проект іконостасу для церкви Святої Трійці Свято-Троїцького Юнінського монастиря, що у Києві із врахуванням досліджених

православних традицій побудови композиції іконостасу та іконописання ескіз якого наведено у даній статті.

Список використаних джерел.

1. Будур Н. Православный храм. М.: РООССА, 2009. - 272 с.
2. Православные храмы: В 3т. Пособие по проектированию и строительству (к СП 31-103-99).-М., 2003.-Т.2: Православные храмы и комплексы. - 222 с.
3. Троицкий Н. Христианский православный храм в его идее // К свету. Символика русского храмостроительства. К престольному празднику храма Христа Спасителя. – 1999.-№17. - С. 22-46.
4. Флоренский П.А. Избранные труды по искусству. –М.: Мысль, 1996. - 224 с.
5. Храмы Санкт-Петербурга / М.С. Зими́на, О.О. Лихачева. - СПб.: КОРОНА принт, 2006-368 с.

Аннотация

В статье рассматривается вопрос конструктивной организации иконостасов православных храмах, анализируется сакральное значение композиционного решения рядов иконостаса в контексте православных канонов, а также проводится анализ смысловой нагрузки иконописного заполнения иконостасов с учетом опыта работы над проектом иконостаса для Троицкой церкви Свято-Троицкого Ионинского монастыря в Киеве.

Ключевые слова: иконостас, икона.

Annotation

The article investigates the issue of constructive organization of iconostases of Orthodox churches. It also analyses the sacral meaning of compositional decision of iconostasis rows within the Orthodox canons. The article suggests the analysis of creating the composition of iconostases taking into account the author's experience on creating the iconostasis for the Troitska Church of Svyato-Troitsky Ionynsky Monastery in Kyiv.

Key words: iconostasis, icon.